

Kitaabka Daanyeel - Laba iyo Konton}

Daaha-ka-qaadidda Halxiraalaha Nebiyadeed: Aragtidii Daanyeel iyo Soo Bixitaankii Boqortooyooyinka

Jeff Pippenger

2024-01-16

Qoraalkii u dambeeyey waxaannu ku tilmaannay in Jibriil bixiyey gunaanadka “cadhadii ugu dambaysay” si uu u xaqiijiyo taariikhda 1844, isagoo ku salaynaya laba markhaati. Miller wuxuu fahmay “toddobada wakhti” ee Laawiyiintii lix iyo labataan, oo lagu fuliyey boqortooyadii Yahuudah, hase yeeshee weligiis ma uu gaadhin meel uu ku arko ujeeddada iyo xidhiidhka xukunka “toddobada wakhti” ee ku dhacay labada boqortooyo ee reer binu Israa’iil, tan woqooyi iyo tan koonfureedba. Inuu weligii garowsaday kala-duwanaanta “cadhada ugu dambaysa” ee aayadda sagaal iyo tobnaad waa wax shaki ku jira, inkasta oo aan shaki ku jirin inuu si guud u fahmay in “cadhadu” ahayd “toddobada wakhti.” Iftiinka ku saabsan cadhadii hore iyo tii ugu dambaysay waxaa shaabbadda ka furay Palmoni sannadkii 1856, laakiin waa la diiday 1863. Hase yeeshee farriintii Miller ee “toddobada wakhti” waxay ahayd mid sax ah, in kastoo ay xaddidnayd.

Miller ma uuusan garteen in geeska yar ee Roomii jaahiliga ahi uu kor isu qaaday oo sarraysiiyey jaahilinimada, sida ku qoran aayadda kow iyo tobnaad ee Daanyeel siddeed, waayo Miller erayga “la qaado” wuxuu si fudud uga dhignaa in la tirtiro ama la fogeeyo saddexdiisa mar ee uu kaga soo baxay Daanyeel. Habase yeeshee, farriintiisu weli way saxnayd, in kastoo ay xaddidnayd.

Millerites-ku way garteen in “meesha quduuska ah” ee ku xusan aayadda kow iyo tobnaad ay ahayd macbudkii jaahiliga ee ku yiil magaalada Rooma (Pantheon), hase yeeshee afka Cibraaniga ma ahayn waxa farriintoodu ku dhisnayd. Farriintii Miller waxay ku salaysnayd wakhtiga waxsii sheegidda. Taariikhdiis ay farriintoodu ku furfurtay ayaa ka hor istaagtay inay Maraykanka u arkaan boqortooyada lixaad ee waxsii sheegidda Kitaabka Quduuska ah; laakiin intaas oo keliya ma aha, waxay kaloo ka hor istaagtay inay baabasiimada u arkaan boqortooyada shanaad ee waxsii sheegidda Kitaabka Quduuska ah.

Iyagoo lagu khasbay taariikhdiis ay ku noolaayeen, waxay waxsii sheegyada u dabaqeen si waafaqsan soo-noqoshada dhow ee Masiixa ee ay filayeen, waana niyad-jabeen, hase yeeshee farriintoodu sax bay ahayd. Markii Gabriyel bixiyey fasiraadda labada riyo ee aayadaha shan iyo tobnaad ilaa toddoba iyo labaatanaad, fahamka Miller ayaa ka hor istaagay inuu garto muujinta ka ballaaran ee boqortooyooyinka taas oo lagu matalay isbeddelka jinsiga ee geeska yar ee aayadaha sagaalaad ilaa laba iyo tobnaad. Milleriyiintu waxay ku arkaan Rooma oo keliya inay tahay boqortooyada afraad oo ah tan ugu dambaysa ee dunida ku taalla, sida ku jirta fasiraadda Gabriyel.

Oo waxaa dhacday, markii aniga, xataa aniga Daanyeel, aan arkay riyadii oo aan doondoony micnaheeda, bal eeg, waxaa hortayda istaagay wax u eg muuqaal nin. Oo waxaan maqlay cod nin oo ka dhex yeedhaya labada qar ee Uulay, kaas oo qayliyey oo yidhi, Jibriilow, ninkan riyada fahansii. Sidaas daraaddeed ayuu u soo dhowaaday meeshii aan taagnaa; oo markuu

yimid ayaan cabsaday, oo wejigayga ayaan dhulka ugu dhacay; laakiin wuxuu igu yidhi, Garo, Wiilka Adamow, waayo, riyadu waxay khusaysaa wakhtiga dhammaadka. Haddaba intuu ila hadlayey ayaan hurdo culus ku dhacay anigoo wejigaygu dhulka ku sii jeedo; laakiinse wuu i taabtay, oo si qumman ayuu ii taagay. Oo wuxuu yidhi, Bal eeg, waxaan ku ogeysiin doonaa waxa dhici doona dhammaadka dambe ee cadhada; waayo, dhammaadku wuxuu ahaan doonaa wakhtiga loo qoondeeyey. Wanka laba gees lahaa ee aad aragtay waa boqorrada Maaday iyo Faaris. Orgiga rida ahuna waa boqorka Giriigga; geeska weyn oo indhihiisa dhexdooda ku yaallaa waa boqorkii ugu horreeyey. Haddaba markuu jabay, oo meeshiisii afar gees ka soo baxeen, afarta boqortooyo waxay ka soo bixi doonaan quruuntaas, laakiin kuma ay jiri doonaan xooggiisii. Oo wakhtiga dambe ee boqortooyadooda, markii xadgudbayaashu ay gaadhaan buuxnaantooda, waxaa kici doona boqor waji daran oo fahamsan hadallo qarsoon. Oo xooggiisu wuu weynaan doonaa, laakiin ma ahaan doono xooggiisa qudhiisa; oo si yaab leh ayuu wax u baabbi'in doonaa, wuuna guulaysan doonaa, oo wax buu samayn doonaa, oo wuxuu baabbi'in doonaa kuwa xoogga badan iyo dadka quduuska ah. Oo xeeladdiisa darteedna khiyaanadu waxay ku liibaani doontaa gacantiisa; oo qalbigiisa ayuu isku weynayn doonaa, oo nabadgelyo ayuu kuwo badan ku baabbi'in doonaa; weliba wuxuu ka gees ahaan doonaa Amiirka amiirrada; laakiinse waxaa lagu jebin doonaa gacan la'aan. Oo riyadii fiidka iyo subaxda ee la sheegay waa run; sidaas daraaddeed riyada xidh, waayo, waxay ahaan doontaa maalmo badan. Oo aniga Daanyeel waan itaal darnaaday, oo maalmo qudh ah baan bukay; dabadeedna waan kacay, oo waxaan qabtay hawshii boqorka; oo riyadii waan ka yaabay, laakiinse ninna ma ay garan. Daanyeel 8:15–27.

In kasta oo Daanyeel helay muujintii Webiga Ulaay (taas oo hadda ku jirta habka rumoobidda), taariikhda Baabuloon gudaheeda, boqortooyadii kowaad waa laga reebay muujinta. Hore ayaa loogu daray sidii madaxa dahabka iyo libaaxa cutubyada labaad iyo toddobaad, hase ahaatee sifada nebinnimada ee ah in Baabuloon la qaado dabadeedna la soo celiyo ayaa lagu adkeeyey cutubka siddeedaad. Nebukhadnesar wuxuu tusaale u noqday dhaawicii dhimashada lahaa ee baabbanimada markii laga eryay dadka dhexdiisa “toddoba wakhti,” sidaas darteedna wuxuu tusaale u noqday toddobaatankii sannadood ee astaanta ahaa ee dhilladii Turos la illoobo. Daanyeel cutubka siddeedaad, Baabuloon waa laga illoobay boqortooyooyinka waxsii-sheegista Kitaabka Quduuska ah, muujintuna waxay ka bilaabmaysaa reer Maaday iyo Faaris (wananka), taas oo ay xigtay Gariigga (orgiga).

Boqortooyadii Aleksandar Weyn waxay u kala jabtay afar boqortooyo oo ka awood yarayd Aleksandar, sida tanina loogu matalay cutubka toddobaad shabeelkii lahaa afar baal iyo afar madax. Afartu waxay ka dhigan tahay dunida oo dhan, sida ay u matalaan woqooyi, bari, koonfur iyo galbeed. Aayadda siddeedaad ee cutubka siddeedaad, afar geesood oo caan ah ayaa u baxay xagga afarta dabaylood ee samada. Cutubka toddobaad afarta baal ee Giriigga waxay la jaanqaadaan afarta dabaylood ee cutubka siddeedaad, afarta madax ee Giriigguna waxay la jaanqaadaan afarta geesood ee caanka ah. Afarta madax iyo afarta geesood ee caanka ahi waxay matalaan afarta boqortooyo ee boqortooyadii asalka ahayd ee Aleksandar u kala jabtay, afarta baal iyo afarta dabayloodna waxay matalaan afarta qaybood ee kala qaybsanaanta. Kala soocidda qodobkani waa muhiim in la arko, waayo waxay ka dhigan tahay dood ay Milleriyiintu ka qabeen fahamka dhaqameed ee Protestantiyiinta ee ku saabsanaa boqortooyadii afraad ee Rooma.

Looxyadii Xabaquuq, sida ay u matalaan jaantusyadii hormuudka ee 1843 iyo 1850, waxaa ku yaal hal keliya oo matalaad ah oo aan sharraxaynin adeegsi nebiyadeed, taasuna waxay khusaysaa kala soocidda afarta madax iyo afarta gees ee muuqda, iyo afarta baal iyo dabaylaha. Isku day lagu mugdi gelinayo runta ah in Rooma tahay boqortooyada afraad ee waxsii sheegidda Kitaabka Quduuska ah, Shaydaanku wuxuu soo bandhigay dood ku saabsan macnaha runta ah ama kan beenta ah ee afarta madax iyo afarta gees ee muuqda, iyo afarta baal iyo dabaylaha. Shaydaanku sidaas ayuu yeelay, waayo kitaabka Daanyeel si cad ayuu u aqoonsanayaa in uu jiro astaan gaar ah oo ku dhex taal kitaabka Daanyeel taas oo dejisay muujintii. Qayb ka mid ah caddaynta dejinaysa astaantaas waxay ku jirtaa afarta madax iyo afarta gees ee muuqda, iyo afarta baal iyo dabaylaha. Borotestaanku waxay taageereen aragti Shaydaani ah oo ku saabsan dooddan, doodduna waxay aad ugu ahayd mid muhiim u ah taariikhda Milleriyiinta ilaa ay dooddaas ku xuseen jaantuska. Awoodda dejinaysa muujinta “chazon” ee kitaabka Daanyeel waxaa lagu aqoonsadaa inay tahay “tuugada dadkaaga,” Borotestaankuna waxay awooddaas u aqoonsadeen inay tahay mid ka mid ah silsilad dheer oo boqorro Suuriyaan ah oo la odhan jiray Antiochus Epiphanes, halka Miller uu u aqoonsaday inay tahay Rooma.

Oo wakhtiyadaasna dad badan baa ka soo kici doona boqorka koonfureed; weliba kuwa dadkaaga wax dhaca ayaa iskor qaadi doona si ay riyada u taagaan; laakiin way dhici doonaan. Daanyeel 11:14.

Antiyokhus wuxuu ahaa mid ka mid ah boqorrada, isagoo ku jiray silsilad boqorro ah oo ka soo farcantay mid ka mid ah afartii boqortooyo ee boqortooyadii Iskandar u kala burburtay. Geeska yar ee aayadda sagaalaad ee Daanyeel siddeedaad wuxuu ka daba yimid boqortooyadii Iskandar, oo aayadda sagaalaaduna waxay leedahay in midkood ka soo baxay geeskii yaraa.

Oo ka mid ahna waxaa ka soo baxay gees yar, kaas oo aad u weynaaday xagga koonfureed, iyo xagga bari, iyo xagga dalka quruxda badan. Daanyeel 8:9.

Doodda ku saabsan in Rooma ay tahay tan xaqiijisa riyada, ama in boqor Suuriyaan ah oo tabar yar oo si caddaalad ah aan muhiim u ahayn uu xaqiijiyo riyada, waxay ku jirtaa doodda ah in xoogga geeska yaru uu ka soo baxay mid ka mid ah afarta gees, mise uu ka soo baxay mid ka mid ah afarta dabaylood. Taasu dood weyn ma aha, waayo taariikhda iyo waxsii sheegiddu way cad yihiin in Rooma aanay ahayn farac ka dhashay boqortooyadii Giriigga, balse ay Rooma ahayd awood cusub. Haddii Rooma ay ahayd boqortooyadii afraad, markaas “midkood” ee aayadda sagaalaad ku xusan waa inuu noqdaa mid ka mid ah afarta dabaylood ama baalasha. Haddiise uu ahaa Antiochus Epiphanes, wuxuu ka soo baxay geeska Suuriya.

Milleriyiintu waxay garteen in awoodda loo matalay “kuwii dadkaaga wax dhaca” ay ka hor iman doonto Masiixa.

Oo weliba siyaasadihiisa ayuu khiyaanada gacantiisa ku guulaysiin doonaa; oo qalbigiisana wuu isku weynayn doonaa, nabadna dad badan buu ku baabbi’in doonaa; amiirrada Amiirkoodana wuu ka hor iman doonaa; laakiinse gacan la’aanteed ayaa la jebin doonaa. Daanyeel 8:25.

“Amiirka amiirrada” waa Masiixa, Antiochus Epiphanes-na wuxuu noolaa waqti aad uga horreeyey dhalashadii Masiixa; sidaas darteed Millerites-ku xaqiiqadan ayay ku muujiyeen shaxdii 1843. Shaxdaas waxay ku dareen taariikhda 164, taas oo dhab ahaan aan lahayn tixraac kitaabi ah, balse si fudud u ahayd calaamad muujinaysa muhiimadda doolda ku saabsan boqortooyadii afraad ee u dhexaysay Miller iyo culimada fiqiga Protestant-ka. Agagaarka sannadka “164” ee shaxda waxay ku qoreen, “Geeridii Antiochus Epiphanes, kaas oo dabcan aan ka hor iman ‘Amiirka amiirrada,’ maadaama uu dhintay 164 sannadood ka hor intaan la dhalan Amiirka amiirrada.”

Maanta Adventism-ku wuxuu baraa in “tuugagga dadkaaga” uu yahay Antiochus Epiphanes, sida ay sidoo kale sameeyso Protestantism-ka riddada ah, in kasta oo waxyigu qoray in “jaantuskii 1843 uu ku hagnaa gacanta Rabbiga oo aan la beddelin.” Millerites-ku waxay ogaayeen in boqorka wejiga daran lahaa uu ahaa Rooma, sidaas daraaddeedna laguma gilgilin waxbaridda shaydaanniga ah ee wiiqaysa awoodda lagu adkayn karo aragtida “chazon.” Kitaabku si cad ayuu u sheegayaa in haddii aan aragti jirin, dadku halaagsamaan.

Meesha aan aragti jirin, dadku way baabba’aan; laakiin kii sharciga dhawra, isagu waa barakaysan yahay. Maahmaahyadii 29:18.

Aragtida uu Sulaymaan aayadda ku tilmaamayo waa aragtida “chazon”, taas oo aayadda saddex iyo tobnaad ee Daanyeel siddeed ku tahay aragtida aqoonsanaysa jaahilnimada iyo papalnimada oo ku tumanaya meesha quduuska ah iyo ciidanka. Millerite-yada, labadaas quwadood ee baabbi’inta keena waxay matalayeen boqortooyada afraad ee wax sii sheegidda Kitaabka Quduuska ah, oo iyaga oo aan garanayn boqortooyada afraad ee Rooma (tuugada dadkaaga), ma ay awoodi lahayn inay dhidibada u taagaan aragtida. “Tuugada dadkaaga” ee aayadda afar iyo tobnaad ee Daanyeel kow iyo toban, waxay ahayd inay ka hor istaagaan boqorka koonfureed, is-sarraysiiaan, dhidibada u taagaan aragtida, dabadeedna dhacaan. Rooma waxay oofisay mid kasta oo ka mid ah astaamahaas.

Cutubka toddobaad, boqortooyada afraad si gaar ah ayaa loogu aqoonsaday inay “ka duwan tahay” boqortooyooyinkii ka horreeyey.

Taas dabadeed ayaan riyoooyinkii habeenka ku arkay, oo bal eeg, bahal afraad, cabsi badan oo laga argagaxo, aad iyo aadna u xoog weyn; oo wuxuu lahaa ilko bir ah oo waaweyn: wuu liqay, wuuna kala jejebiyey, wixii hadhayna cagihisa ayuu ku tumay; oo wuu ka duwanaa bahalladii isaga ka horreeyey oo dhan; wuxuuna lahaa toban gees.... Markaasaan doonayay inaan ogaado runta ku saabsan bahalka afraad, kaas oo ka duwanaa kuwa kale oo dhan, aad iyo aadna u cabsi badnaa, oo ilkihiisu bir ahaayeen, cidiyihiisuna naxaas ahaayeen; kaas oo liqay, kala jejebiyey, wixii hadhayna cagihisa ku tumay; Iyo tobankii gees ee madaxiisa ku yiil, iyo kii kale ee soo baxay, oo saddex ay hortiisa ku dhaceen; kaas oo ahaa geeskii indhaha lahaa, iyo af ku hadlay waxyaalo aad u waaweyn, kaas oo muuqaalkiisu ka sii adkaa saaxiibbadiis. Daanyeel 7:7, 19, 20.

Boqortooyadii afraad ee Daanyeel toddoba laba jeer baa loo aqoonsaday inay “ka duwan tahay” boqortooyooyinkii ka horreeyey. Haddii “geeska yar” ee aayadda sagaalaad uu si fudud u ahaan lahaa sii-fidinta geeskii Suuriyaanka ahaa (Antiochus Epiphanes), markaas ma uu duwanaadeen.

Dugaagyadii ka horreeyey Rooma ee cutubka toddobaad waxay ahaayeen libaaxa, orsada, iyo shabeelka, kuwaas oo dhammaantood ah xayawaan dhab ahaan dabiicadda ka jira; laakiin markii ay timaadday dugaaggii afraad oo leh ilko bir ah iyo ciddiyo naxaas ah, Daanyeel ma uu aqoon dugaag dabiici ah oo matali kara dugaagga cabsida leh ee wax liqi jiray. Wuxuu ahaa mid ka duwan (diverse). “Geeska yar” ee aayadda sagaalaad wuxuu ka soo baxay mid ka mid ah meelaha ay matalayeen afarta dabaylood iyo baalasha, ee kama uu soo bixin mid ka mid ah geesihii ama kuwii caanka ahaa.

Daani’eel cutubka siddeedaad wuxuu leeyahay in “waqtiga dambe ee boqortooyadooda, marka xadgudbayaashu gaadhaan buuxnaantooda, waxaa kici doona boqor waji daran leh oo garanaya hadallo dahsoon.” “Waqtiga dambe ee boqortooyadooda” (Giriigga, oo u kala jabay afar boqortooyo), intii lagu jiray wakhtiga “marka xadgudbayaashu gaadhaan buuxnaantooda,” waxaa kici lahaa boqor cusub.

“Quruun kasta oo soo galay masraxa falalka waxaa loo oggolaaday inay booskeeda dhulka ka qabsato, si loo go’aamiyo xaqiiqda ah inay fulin doonto iyo in kale ujeedooyinka Ilaaliyaha iyo Kan Quduuska ah. Wax sii sheegiddu waxay raadraacday soo bixiddii iyo horumarkii boqortooyooyinkii waaweynaa ee dunida—Baabuloon, Mado-Faaris, Giriig, iyo Rooma. Mid kasta oo kuwaas ka mid ahna, sida quruumaha awoodda ka yar lehba, taariikhdu way is soo celcelisay. Mid kastaa wuxuu lahaa muddadiisii imtixaanka; mid kastaa wuu ku fashilmay, ammaantiisiina way libdhay, xooggiisiina wuu ka tegey.” Prophets and Kings, 535.

Dhammaadka (“wakhtiga dambe”) boqortooyada Giriigga, markii koobkii wakhtigooda imtixaanka lagu jiray uu buuxsamay (“markii xadgudbayaashu gaadheen buuxnaanta”), ayaa “boqor waji daran” kici lahaa. Boqorkaasu wuxuu garan lahaa “hadallo qarsoon,” waayo, wuxuu ku hadli lahaa af gebi ahaanba ka duwan Cibraaniga Yuhuudda ama Giriiggii boqortooyadii ka horraysay, maxaa yeelay wuxuu ku hadli lahaa Laatiin. Boqortooyadaas waxaa Muuse u aqoonsaday quruunta keeni doonta go’doomintii sannadihii 66 ilaa 70 AD, halkaas oo, waxyaalaha kale ka mid ah, abaartu aad u xumayd ilaa Yuhuuddu ay cuneen carruurtoodii si ay u noolaadaan.

Maxaa yeelay, Rabbiga Ilaahaaga ah kumaad ugu adeegin farxad iyo rayrayn qalbi, wax walba badnidooda darteed; sidaas daraaddeed waxaad u adeegi doontaa cadaawayaashaada uu Rabbigu kugu soo diri doono, adigoo ku jira gaajo, iyo harraad, iyo qaawanaan, iyo wax walba baahiidooda; oo isagu qoortaada wuxuu saari doonaa harqood bir ah, ilaa uu ku baabbi’iyo. Rabbigu wuxuu kugu soo kicin doonaa quruun meel fog ka timaadda, dhulka darafkiisa ka timaadda, oo u dheereysa sida gorgorku u duulo; quruun afkeeda aadan garan doonin; quruun weji adag leh, oo aan odayga tixgelin doonin, dhallintana aan u roonaan doonin; oo iyadu waxay cuni doontaa midhaha lo’daada iyo midhaha dalkaaga, ilaa lagu baabbi’iyo; taas oo aan kuugu reebi doonin hadhuudh, iyo khamri, ama saliid, ama dhasha lo’daada, ama adhiga idahaaga, ilaa ay ku baabbi’iso. Oo iyadu waxay kugu hareerayn doontaa irdahaaga oo dhan, ilaa derbiyadaada dhaadheer oo deyrka leh, ee aad ku kalsoonayd, ay ku soo dumaan dalkaaga oo dhan; oo waxay kugu hareerayn doontaa irdahaaga oo dhan dalkaaga oo dhan, kii Rabbiga Ilaahaaga ahi ku siiyey. Oo waxaad cuni doontaa midhaha jidhkaaga, hilibka wiilashaada iyo gabdhahaaga, kuwaas oo Rabbiga Ilaahaaga ahi ku siiyey, intii lagu jiray go’doominta iyo dhibaatada ay cadaawayaashaadu kugu cidhiidhin doonaan. Sharciga Kunoqoshadiisa

28:47–53.

Cutubka labaad ee Daanyeel boqortooyadii afraad waxaa lagu matalay “bir,” Muusena wuxuu aqoonsaday “quruun” ku ridi doonta Yuhuudda “harqood bir ah.” “Quruuntaasi” waxay “baabbi’in” doontaa Yuhuudda, waxayna u dheereyn doontaa sida gorgor oo kale, gorgorkuna waa astaanta Rooma. Waxay ahaan doontaa “quruun” “afkeeda aadan garan doonin,” waayo afkeedu wuxuu Yuhuudda ugu ahaan doonaa “hadallo mugdi ah.” Waxay ahaan doontaa “quruun weji daran,” sida lagu tilmaamay cutubka siddeedaad ee Daanyeel oo ah “boqor weji daran.” Oo intii lagu jiray “go’doomintii” Yerusaleem Yuhuuddu waxay cuneen “wiilashooda iyo gabdhahooda.”

Miller wuxuu aqoonsaday Roomaanka jaahilka ah inuu yahay awooddii uu Muuse sii sheegay, iyo inuu yahay boqortooyadii afraad ee “birta” ahayd ee Daanyeel labaad, iyo “qarankii” ku hadlayey Laatiin, ee aan ku hadlin Cibraani ama Giriig. Miller wax kala soocid ah ma uu samayn boqortooyada afraad iyo tan shanaad ee waxsii sheegidda Kitaabka Quduuska ah, waayo isaga labaduba waxay si fudud u ahaayeen Rooma. Sidaas darteed, markii Roomaankii jaahilka ahaa uu istaagay aayadda saddex iyo labaatanaad, ma uu arki lahayn kala soocidda lagu muujiyey aayadda afar iyo labaatanaad. Riyadii, geeskii yaraa wuxuu isu beddelayey lab ilaa dheddig iyo dheddig ilaa lab aayadaha sagaal ilaa laba iyo tobnaad, aayadda saddex iyo labaatanaadna waxay tilmaamaysaa astaamaha waxsii sheegid ee Roomaanka jaahilka ah, fasiraadda Jibriil ee aayadda afar iyo labaatanaadse waxay isu beddelaysaa Rooma dheddig ah. Awoodda ku jirta aayadda afar iyo labaatanaad waxaa la siiyey inay lahaato “awood weyn,” “laakiin aan ku imanayn xooggiisa qudhiisa; oo wuxuu wax u baabbi’in doonaa si yaab leh, wuuna liibaani doonaa, oo wuu samayn doonaa, oo wuxuu baabbi’in doonaa kuwa xoogga badan iyo dadka quduuska ah.”

Roomii Baabtiisku waxay ahayd in la siiyo awooddii milatari ee Roomii jaahiliga ahayd, oo waxay baabbi’in lahayd dadka Ilaah kun iyo laba boqol iyo lixdan sannadood, laga bilaabo sannadka 538 ilaa 1798. Waxay u baabbi’in lahayd “si yaab leh,” waayo waa bahalkii dunida oo dhammu “la yaabto dabadiis,” oo waxay ahayd awooddii “wax samayn lahayd oo liibaani lahayd” ilaa cadhadii hore oo “la go’aamiyey” in ay ku dhammaato 1798 la oofiyo.

Markaas aayadda shan iyo labaatanaad, Jibriil wuxuu raacayaa isbeddelka hore iyo dibedda u socda ee lagu aasaasay aayadaha uu Daanyeel u fasirayay, wuxuuna mar kale la hadlaa Roomaankii jaahilka ahaa, kaas oo nooc kale oo “xeelad” ah ku mideeyay boqortooyadiisa, sida ay marag u yihiin dhammaan taariikhyahannadu. “Xeeladda” Roomaankii jaahilka ahaa waxay ahayd inay quruumaha ku qanciso inay ku biiraan boqortooyadeeda sii ballaaranaysa, waxayna adeegsatay ballanqaadka nabad iyo barwaaqo si ay boqortooyada u dhisto, si ka duwan boqortooyooyinkii ka horreeyey ee lagu aas aasay oo keliya xoog ciidan. Roomaankii jaahilka ahaa sidoo kale wuxuu “isku taagi lahaa Amiirka amiirrada,” sidii uu yeelay markii uu Masiixa saaray iskutallaabta Kalwaari.

Markaasuu Jibriil wuxuu ka hadlayaa labadii aragti ee uu Daani’eel u fasirayey, isagoo caddaynaya in aragtii “mareh” ee muuqaalka (labada kun iyo saddex boqol oo maalmood) ay run ahayd, iyo in aragtii “chazon” ee ku tumashadii quduuska iyo ciidanka ee Roomaankii heykalka-caabudka ahaa iyo Roomaankii baadariga ahaa la “xidho (la shaabadeeyo),” “maalmo badan aawadood” (ilaa

wakhtiga dhammaadka ee 1798).

Markaasaa Daanyeel in muddo ah wuu bukay, dabadeedna shaqadiisii ayuu ku noqday, hase yeeshee weli ma uu fahmin riyadii “mareh”, taas oo ah riyadii Jibriil lagu amray inuu isaga fahamsiiyo. Sababtaas awgeed Jibriil wuxuu ku soo noqon lahaa cutubka sagaalaad, si uu u dhammaystiro hawshiisii ahayd inuu Daanyeel fahamsiiyo riyadii “mareh”.

Cutubka sagaalaad ee Daanyeel, Daanyeel wuxuu baranayey Erayga nebiyadeed, wuxuuna wax ku fahmay qoraalladii Muuse iyo Yeremyaah. Yeremyaah wuxuu cadeeyey in maxaabiisnimada uu ku jiray ay socon doonto toddobaatan sannadood.

Oo dhulkan oo dhan wuxuu ahaan doonaa cidla iyo wax laga yaabo; quruumahaasuna waxay u adeegi doonaan boqorka Baabuloon toddobaatan sannadood. Oo waxay noqon doontaa, markii toddobaatanka sannadood dhammaadaan, inaan ciqaabi doono boqorka Baabuloon iyo quruuntaas, ayaa Rabbigu leeyahay, xumaantooda aawadeed, iyo dalka reer Kaldaiyiinba; oo waxaan ka dhigi doonaa baabba’ joogto ah. Yeremyaah 25:11, 12.

Sida Muuse sheegay, maxaabiisnimada lagu joogo dalka cadowga waxay u dhigmi lahayd wakhti uu dalku ku raaxaysan lahaa sabtiyadiisa.

Oo anna waan baabbi’ in doonaa; cadaawayaashiinna ku dhex degganna way ka yaabi doonaan. Oo idinkana quruumaha dhexdooda ayaan ku kala firdhin doonaa, oo seef ayaan idinka daba saari doonaa; oo dalkiinnuna cidla ayuu ahaan doonaa, magaalooyinkiinnuna way dumi doonaan. Markaasaa dalku ku raaxaysan doonaa sabtiyadiisa intuu cidla jiifo oo aad idinkuna joogtaan dalkii cadaawayaashiinna; xataa markaasuu dalku nasan doonaa oo ku raaxaysan doonaa sabtiyadiisa. Intuu cidla jiifo oo dhan wuu nasan doonaa; maxaa yeelay, kuma uu nasan sabtiyadiinnii markaad ku degganayd. Laawiyyintii 26:32–35.

Daani’eel wuxuu ka fahmay Erayga nebinnimada ee Ilaah, markhaati laba ah ku salaysan, in dadkiisii lagu kala eryay dhulkii cadowga, muddadaas oo dhulku ku raaxaysan doono sabtiyadiisa. Wuxuu gartay wixii qoraagii Taariikhdu gartay oo ku saabsanaa toddobaatanka sannadood ee Yeremyaah.

Kuwii seeftii ka baxsatayna wuxuu maxaabiis ahaan ugu kaxeeyey Baabuloon; halkaasna addoommo bay ugu ahaayeen isaga iyo wiilashiisaba ilaa boqortooyadii Faaris taladeedu gaadhaysay; si loo oofiyo eraygii Rabbiga ee afkii Yeremyaah ku yimid, ilaa dalku ku raaxaystay sabtiyadiisii; waayo intii uu cidlaa ahaa ayuu sabti dhawrayay, si loo oofiyo toddobaatan sannadood. Haddaba sannaddii kowaad oo Kuuros boqorkii Faaris ahayd, si eraygii Rabbiga ee afkii Yeremyaah lagaga hadlay loo dhammeeyo, Rabbigu wuxuu kiciyey ruuxii Kuuros boqorkii Faaris, markaasuu boqortooyadiisa oo dhan ka dhex yeedhiyey amar, wuuna qornaa isagoo leh, Kuuros boqorka Faaris wuxuu leeyahay, Boqortooyooyinka dhulka oo dhan Rabbiga ah Ilaaha samadu wuu i siiyey; isaguna wuxuu igu amray inaan isaga guri uga dhiso Yerusaleem oo ku taal Yahuudah. Bal kuma jiraa idinka oo dhan oo dadkiisa ka mid ah? Rabbiga Ilaahiisa ahu ha la jiro, isna ha kor u baxo. 2 Taariikhdii 36:20–23.

Daanyeel wuxuu gartay in toddobaatankii sannadood ee Yeremyaah ee ku saabsan kala firdhinta lagu joogayo dalka cadowga, iyadoo dalkuna ku raaxaysanayo sabtiyadiisii, ay ku salaysnaayeen

habaarka “toddoba jeer” ee ku qoran Laawiyiintii lix iyo labaatan, oo isagoo addeecaya garashadaas, wuxuu fuliyey daawadii la amray ee halkaas lagu siiyey kuwa ugu dambayntii ku baraaruga xaaladdooda kala firdhisan.

Oo idinka ku hadhay oo nool waxaan qalbigooda ku ridi doonaa tabar-darro dalalka cadaawayaashooda dhexdeeda; oo sanqadha caleen la gariiriyey ayaa eryan doonta; wayna carari doonaan sidii iyagoo seef ka cararaya; wayna dhici doonaan iyadoo aan cidina eryanayn. Midba midka kale ayuu ku dul dhici doonaa sidii iyagoo seef horteed ka cararaya, iyadoo aan cidina eryanayn; mana aad yeelan doontaan xoog aad cadaawayaashiinna hortooda ku istaagtaan. Quruumaha dhexdooda ayaad ku baabbi’i doontaan, oo dalka cadaawayaashiinnu wuu idin liqi doonaa. Kuwa idinka hadhaana xumaantooda ayay ugu baabbi’i doonaan dalalka cadaawayaashooda; oo weliba waxay ula baabbi’i doonaan xumaatooyinka awowayaashood. Hadday qirtaan xumaantooda, iyo xumaanta awowayaashood, iyo xadgudubkoodii ay igu xadgudbeen, iyo weliba inay si iga gees ah u socdeen; iyo in aniguna aan si iyaga uga gees ah u socday, oo aan geeyey dalka cadaawayaashooda; haddaba haddii qalbigooda aan gudnayn la hoosaysiiyo, oo markaasay aqbalaan ciqaabta xumaantooda; markaasaan soo xusuusan doonaa axdigaygii Yacquub, oo weliba axdigaygii Isxaaq, oo weliba axdigaygii Ibraahim ayaan soo xusuusan doonaa; oo dalka waan soo xusuusan doonaa. Dalka qudhiisuna waa laga tegi doonaa iyaga, oo wuxuu ku raaxaysan doonaa sabsabiyadiisa intuu cidla ahaan doono iyaga la’aantood; iyaguna way aqbali doonaan ciqaabta xumaantooda; maxaa yeelay, xukummadaydii way quudhsadeen, oo naftooduna qaynuunnadaydii way karaahiyaysatay. Oo weliba intaas oo dhan aawadeed, markay ku jiraan dalka cadaawayaashooda, iyaga ma aanan xoori doono, mana aanan karaahiyaysan doono si aan gebi ahaanba u baabbi’iyo oo aan axdigayga iyaga la jebiyo; waayo, anigu waxaan ahay Rabbiga Ilaahooda ah. Laakiinse aawadood ayaan u soo xusuusan doonaa axdigii awowayaashood, kuwii aan dalka Masar ka soo bixiyey quruumaha hortooda, inaan Ilaahooda u noqdo; anigu waxaan ahay Rabbiga. Kuwanu waa qaynuunnadii, iyo xukummadii, iyo sharciyadii uu Rabbigu dhex dhigay isaga iyo reer binu Israa’iil buur Siinay dusheeda gacantii Muuse. Laawiyiintii 26:36–46.

Salaadda Daanyeel ee cutubka sagaalaad waxay taabanaysaa qayb kasta oo ka mid ah talada loogu talagalay kuwa is arka iyagoo ku kala firdhisan dalka cadowga. Salaaddaas waa in lala waafajiyaa salaaddiisii cutubka labaad, waayo labadooduba waxay si wadajir ah u matalaan salaadda kuwa ku jira Muujintii cutubka kow iyo tobnaad, kuwaas oo meyd ahaa jidadka magaaladaas weyn ee Sodom iyo Masar, oo ogaada in iyaguna ay ahaayeen kuwo kala firdhisan. Markuu Daanyeel soo gabagabeeyo salaaddiisa, Gabri’eel wuu soo noqdaa si uu u dhammaystiro hawsha sharraxidda aragtida “mareh”, sida uu Ruuxa Quduuska ahi ugu talo galay inuu ugu fuliyo labada markhaati ee Muujintii cutubka kow iyo tobnaad.

Oo intii aan hadlayay, oo aan tukanayay, oo aan qiranayay dembigayga iyo dembiga dadkayga reer binu Israa’iil, anigoo baryadayda hor dhigaya Rabbiga Ilaahayga ah buurta quduuska ah ee Ilaahayga aawadeed; haa, intii aan weli tukashada ku hadlayay, waxaa i soo gaadhay ninkii Jibriil ahaa, kii aan bilowgii riyada ku arkay, isagoo si dhaqso leh u duulaya, xilligii allabariga fiidkii. Oo isna wax buu ii sheegay, wuuna ila hadlay, oo wuxuu yidhi, Daanyeelow, haatan ayaan u soo baxay inaan ku siiyo xirfad iyo waxgarasho. Daanyeel 9:20–22.

Waxaannu daraasaddan ku sii wadi doonnaa maqaalka xiga.

“Wax yar ka hor dhaciddii Baabuloon, markii Daanyeel ka fikirayay waxsii sheegyadan oo uu Ilaah ka doonayay garasho ku saabsan wakhtiyada, waxaa isaga la siiyey riyooyin taxane ah oo ku saabsan kacidda iyo dhicidda boqortooyooyinka. Riyooyinkii ugu horreeyey, sida lagu qoray cutubka toddobaad ee kitaabka Daanyeel, fasiraad baa la siiyey; hase ahaatee, wax walba si buuxda looma caddayn nebigii. ‘Fikirradaydu aad bay ii dhibeen,’ ayuu ka qoray waayo-aragnimadiisii wakhtigaas, ‘oo wejigaygiina waa igu beddelmay; laakiinse arrinkaas qalbigaygaan ku xafiday.’ Daanyeel 7:28.”

“Aragti kale ayaa iftiin dheeraad ah ku bixisay dhacdooyinka mustaqbalka; waxaana dhammaadkii aragtidan Daanyeel maqlay ‘mid quduus ah oo hadlayay, mid kale oo quduus ahna wuxuu ku yidhi kii quduuska ahaa ee hadlayay, Ilaa goormay ahaan doontaa aragtidu?’ Daanyeel 8:13. Jawaabtii la bixiyey, ‘Ilaa laba kun iyo saddex boqol oo maalmood; markaas ayaa meesha quduuska ah la nadiifin doonaa’ (aayadda 14), waxay ka buuxisay wareer. Si aad u dadaal badan ayuu u doonay inuu garto macnaha aragtida. Wuxuu garan kari waayey xidhiidhka ka dhexeeya toddobaatankii sannadood ee maxaabiisnimada, sida Yeremyaah ku sii sheegay, iyo laba kun iyo saddexda boqol oo sannadood ee uu ku maqlay aragti ahaan booqdaha samadu ku dhawaaqayo inay gudbi doonaan ka hor nadiifinta meesha quduuska ah ee Ilaah. Malagga Jibriil wuxuu siiyey fasiraad qayb ahaan ah; hase ahaatee markii nebigu maqlay erayada, ‘Aragtidu ... waxay ahaan doontaa maalmo badan,’ ayuu miyir beelay. ‘Aniga Daanyeel waan miyir beelay,’ ayuu ka qoray waayo-aragnimadiisa, ‘oo maalmo baan bukay; dabadeedna waan kacay, oo waxaan qabtay hawshii boqorka; waxaana la ii yaab ahayd aragtida, laakiinse ninna ma ay garan.’ Aayadaha 26, 27.”

Isagoo weli culays u haya Israa’iil aawadiis, Daanyeel mar kale ayuu si qoto dheer u dersay waxsii sheegyadii Yeremyaah. Aad bay u caddaayeen—si aad ah bay u caddaayeen—intaas oo uu markhaatiyadan buugaagta ku qoran ka gartay “tiradii sannadaha, oo eraygii Rabbigu ugu yimid Yeremyaah nebiga, inuu toddobaatan sannadood ku dhammaystiri doono baabba’yada Yerusaaalem.” Daanyeel 9:2.

“Iimaan ku dhisan erayga sugan ee waxsii-sheegidda, Daanyeel wuxuu Rabbiga ka baryay in ballamahan si dhaqso ah loo oofiyo. Wuxuu ka baryay in sharafta Ilaah la dhawro. Ducadiisa gudaheeda wuxuu si buuxda isugu aqoonsaday kuwii ka gaabiyey qasdiga rabbaaniga ah, isagoo dembiyadooda u qirtay sidii dembiyadiisa.” Prophets and Kings, 553, 554.